

Mirkowicz, Zofia

Życie społeczne w Ostrowi Mazowieckiej w okresie międzywojennym

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 3, 85-90

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ŻYCIE SPOŁECZNE W OSTROWI MAZOWIECKIEJ W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Na rozwój życia społecznego w mieście duży wpływ miało jego położenie. Niewielka odległość od Warszawy powodowała, że każdy odruch życia stołecznego w chwilach odradzania się Ojczyzny znajdował swój oddźwięk w Ostrowi.

W 1920 roku w Ostrowi działały: Oddział Ochotniczej Straży Pożarnej, Zarząd Okręgowy Polskiej Macierzy Szkolnej, Zarząd Okręgowy Rady Głównej Opiekuńczej, Towarzystwo Rolnicze, Miejsce Koło Polskiej Macierzy Szkolnej, Koło Polek, Oddział Patronatu Poborowego, Oddział Czerwonego Krzyża i Zjednoczenie Kulturalne¹. Ich celem było rozwijanie życia kulturalnego w mieście poprzez organizowanie rozrywek, wspieranie potrzeb najbiedniejszej części społeczeństwa, zasilanie funduszków na cele narodowe. Do ożywienia ruchu społecznego przyczyniały się przebywające w Komorowie oddziały i szkoły wojskowe.

Janina Komornicka, ostrowski korespondent „Gazety Łomżyńskiej” z lat 1919-1920, poinformowała, że w dniu 29 listopada 1919 r. Koło Polek urządziło w miejscowej Resursie raut, z którego czysty dochód w sumie 2384 marek przeznaczono w połowie dla Polskiej Macierzy Szkolnej, w połowie zaś na opłatę wpisów szkolnych za niezamożną młodzież².

Jedną z form pracy Zarządu Koła Polskiej Macierzy Szkolnej w początkach lat dwudziestych były wieczorowe kursy dla analfabetów, które cieszyły się dość znaczną frekwencją.

Działo w okresie międzywojennym w Ostrowi Mazowieckiej także Towarzystwo „Przystań”. Jego praca koncentrowała się na prowadzeniu ogólnej poradni lekarskiej, przychodni przeciwgruźliczej i przeciwjagliczej, Stacji Opieki nad Matką i Dzieckiem oraz form wypoczynkowych w postaci kolonii letnich dla dzieci biednych. Towarzystwo „Przystań” subsydiowane było przez Zarząd Miasta. Ta instytucja dobroczynna udzielała również pomocy finansowej kierownictwu szkół, m.in. przy urządzaniu gwiazdki dla uczniów.

Inną organizacją społeczno-kulturalną, nie pozbawioną także zabarwienia politycznego, było Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, mieszczące się w budynku Banku Ludowego. Celem Towarzystwa było przygotowanie pod względem fizycznym młodych ludzi, którzy w chwilach niebezpieczeństwa dla państwa mogli być użyty jako jego obrońcy. Działalność „Sokoła” rozpoczęła się w Ostrowi Mazowieckiej w 1926 r. W inauguracji wziął udział prezes sokolstwa okręgu warszawskiego Lesiewicz oraz miejscowi działacze społeczni: burmistrz Ludwik Mieczkowski, poseł Jan Harusewicz, dr

¹ „Gazeta Łomżyńska”, Rok I, nr 8 z 3.01.1920 4.

² Ibidem

Józef Świdorski i sędzia Gogga. Uroczystości rozpoczęły się nabożeństwem kościelnym, po którym miejscowy prefekt ksiądz Śniegocki dokonał poświęcenia pięknej sokolni w gmachu Banku Ludowego. Potem nastąpiły przemówienia zaproszonych gości, a uroczystość zakończono zaśpiewaniem „Roty”. Kulminacją uroczystości była urządzona przez gniazdo zabawa taneczna pod hasłem „Kochajmy się”. Patronem sokolnictwa był T. Kościuszko, symbol cnót obywatelskich, oddany służbie narodowi. Uroczystość ku czci T. Kościuszki obchodziło Towarzystwo w dniu jego śmierci, tj. 15 października. Organizacja posiadała umundurowanie³.

Dość ożywioną działalność prowadziło zreorganizowane w 1921 r. Okręgowe Towarzystwo Rolnicze, do którego w charakterze członka wchodziło Ostrowskie Towarzystwo Rolniczo-Handlowe. Prezesem OTR w 1921 r. był Józef Szczuka. W celu propagowania nowoczesnych upraw kółko zatrudniało instruktora rolnego. Towarzystwo organizowało liczne konkursy rolnicze, pokazy, kursy upraw roli, propagowało czerwoną rasę bydła. Słynęło w okolicy ze swej aktywności: w zebraniu wyborczym w 1921 r. wzięło udział ponad 400 osób. OTR był właścicielem własnego domu z zabudowaniami. Chciano utworzyć sekcję komasacyjną oraz ogrodniczo-pszczelarską, szkołę rolniczą dla chłopców i szkołę gospodarstwa domowego dla dziewcząt. Rada OTR składała się z 36 osób⁴.

Dużą popularnością wśród miejscowych rolników cieszyła się działalność Towarzystwa Rolniczo-Handlowego, która w 1925 roku przyjęła nazwę „Rolnik”. Posiadało ono swoje filie w Czyżewie i Zarębach Kościelnych. Działalność Towarzystwa polegała przede wszystkim na sprzedaży artykułów do produkcji rolnej. W lipcu 1926 r., „Rolnik” ostrowski gościł wycieczkę rolników i spółdzielców z Ciechanowa. Z kolei z inicjatywy Sejmiku Ostrowskiego 50 przodujących rolników z powiatu, ze starostą Stanisławem Brzeczkiem na czele, wzięło udział w wycieczce do Zakładu Doświadczalnego w Kisielnicy i ogniska kultury ogrodniczo-rolniczej w Małym Płocku⁵.

Innymi organizacjami, które powstały w początkach maja 1926 roku z inspiracji Kościoła, były katolickie Stowarzyszenia Związku Młodzieży Polskiej (męskie i żeńskie). Ich protektorem był miejscowy proboszcz, ksiądz kanonik Jan Ciesielski, patronem został ks. prof. A. Puchalski, a wicepatronem ks. Adam Foltyn. Inspiracją do zorganizowania wymienionych stowarzyszeń był przyjazd do Ostrowi Mazowieckiej ks. biskupa łomżyńskiego Romualda Jałbrzykowskiego. W relacji K. Żubra — sekretarza Stowarzyszenia Męskiego, czytamy: „Początkowo młodzież garnęła się liczniej, lecz prawie jednocześnie z nami zorganizował się związek „Strzelca”, agitatorzy ich starali się pięknymi słówkami młodzież przyciągnąć do swych szeregów, co im zresztą nie bardzo się powiodło. Kilkunastu lekkomyślnych, którym zaimponował karabin, „odeszło”, lecz większość pozostała w Stowarzyszeniu”. Na potrzeby stowarzyszenia organizowano kwesty uliczne i loterie fantowe. Posiadało ono własny lokal i biblioteczkę. W 1927 roku Stowarzyszenie męskie liczyło 30 druhów, zaś żeńskie zrzeszało 25 druhen. Obydwa Stowarzyszenia prowadziły dość ożywioną działalność kulturalną, przygotowywano m.in. przedstawienia. W dniach 29-30 czerwca 1929 roku odbył się zlot stowarzyszeń z okręgu ostrowskiego. Uświetnił go udział orkiestry Związku Młodzieży Polskiej z Warszawy⁶.

³ „Życie i Praca”, Rok III, nr 77 z dnia 5.12.1926 r.: „Przegląd Sokoli”, Rok II, nr 9 z 1922 r.

⁴ Benon Dymek, *Ostrów Mazowiecka w latach 1918-1939*, s. 210 w: „Ostrów Mazowiecka. Z dziejów miasta i powiatu”. Praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Russockiego. Warszawa 1975: „Gazeta Łomżyńska”, Rok II, nr z 20.03.1921

⁵ „Życie i Praca”, Rok III, nr 56 z 18.07.1926 r.

⁶ „Młodość”, Rok III, nr 8 z sierpnia 1926 r.: Rok IV nr 10 z października 1927 r.: Rok VI, nr 6 z czerwca 1929 r.

W życiu społecznym miasta nie małą rolę odegrała Ochotnicza Straż Ogniowo-Pożarna, która istniała w Ostrowi od 15 lipca 1881 r. Straż nie tylko gasiła pożary, ale również mobilizowała do walki o polskość, rozwijania samorządności obywatelskiej oraz życia społecznego i kulturalnego miasta. Właśnie ostrowscy strażacy jako pierwsi zaczęli rozbrajać Niemców w dniu 11 listopada 1918 roku. W pamięci starych mieszkańców Ostrowi zachowała się przede wszystkim pamięć o wystawianych w gmachu strażackim sztukach teatralnych. Zespół teatralny przy OSP w okresie 1919-1936 liczył łącznie z aktorami i reżyserami 53 osoby.

Antoni Bałdyga w 1923 r. nawiązał kontakt z artystą rosyjskim Pogorełowym, który pomagał odtąd w reżyserowaniu i wystawianiu sztuk na scenie Straży Pożarnej. Z zespołem ostrowskim współpracował również drugi Rosjanin — pianista i muzyk — Bukin. Wśród wystawianych sztuk były m.in.: „Chata za wsią” J.I. Kraszewskiego, „Krakowiacy i górale” W. Bogusławskiego, „Skalmierzanki”, „Zagroda Sobkowa”, którą grano w 1931 roku z okazji 50-lecia działalności Straży Pożarnej w Ostrowi Maz., „Sędziowie” Stanisława Wyspiańskiego i wiele innych sztuk dramatycznych oraz komedii.

OSP posiadała również własną orkiestrę dętą, która w latach 1918-1939 zrzeszała 23 członków zespołu.

W trosce o zapewnienie dopływu młodzieży do szeregów strażackich w 1937 roku został powołany przy OSP w Ostrowi Mazowieckiej Harcerski Oddział Pożarniczy. Zrzeszał on młodzież rolniczą, robotniczą, rzemieślniczą, starszych gimnazjalistów i licealistów, stanowił jednostkę organizacyjną Hufca Związku Harcerstwa Polskiego. Zarząd Straży udzielał mu pomocy instruktorskiej i sprzętu. HOP działał do września 1939 roku pod kierownictwem Tadeusza Nowackiego⁷.

W celu podniesienia kwalifikacji strażackich, a także propagowania zawodu strażaka — ochotnika organizowano kursy, które kończyły się popisami umiejętności strażackich. Na takie zawody zapraszano mieszkańców miasta. Majówki urządzano w lesie, urozmaicając je zawodami miejskich i gminnych straży ogniowych, popisami wojskowych i Hufca Szkolnego. Na przykład w 1924 r. „program dnia rozpoczął Oddział Kursistów wzorowymi popisami strażackimi, wprowadzając w podziw widzów swą zręcznością w opanowaniu wszystkich narzędzi pożarniczych i w sprawnym wspinaniu się wwyż oraz zjeżdżaniu w dół po linie. Na świadectwa otrzymane w tymże dniu kursieści w zupełności zasłużyli”. Po popisach kursistów odbyły się zawody gminnych i miejskich ochotniczych Straży Ogniowych, w których I miejsce przypadło strażakom z Broku, II miejsce zajęła straż ostrowska, zaś III straż ze wsi Długosiodło⁸. Społeczeństwo ostrowskie podczas kwest ulicznych nie szczydziło grosza na Straż Ogniową.

Zarząd Miasta wykazywał troskę o rozwijanie działalności kulturalno-oświatowej. W końcu lat dwudziestych powstała, mimo narastającego kryzysu, Miejska Biblioteka Publiczna. Stosunkowo łatwo dostępną formą spędzania wolnego czasu było prywatne kino „Oaza”, które wyświetlało filmy dwa razy w tygodniu.

Na życie miasta oddziaływało wojsko, nadając mu oblicze miasta garnizonowego. W dwóch punktach miasta znajdowały się koszary wojskowe, a mianowicie przy szosie Różańskiej stacjonował 18 pułk artylerii lekkiej (pal), zaś przy szosie Ostrołęckiej w pobliskim Komorowie 71 pułk piechoty. Po jego przeniesieniu usytuowano tu w 1926 r.

⁷ Józef Kolasiński, *Kronika Towarzystwa Ochotniczej Straży Ogniowej - Pożarnej w Ostrowi Mazowieckiej. Rok 1881-1970* (maszynopis), s. 81

⁸ „Życie i Praca”, Rok I, nr 10 z dnia 22.06.1924 r.

Szkołę Podchorążych Piechoty. Szkoła była inicjatorem wielu imprez kulturalnych, sportowych i towarzyskich, posiadała własną orkiestrę, chór oraz zespół teatralny. Na wystawiane sztuki zapraszano elitę ostrowską.

W Szkole Podchorążych Piechoty istniał również Stowarzyszenie Rodzin Wojskowych, które prowadziło przedszkole dla dzieci wojskowych, a także zajmowało się dożywianiem dzieci z rodzin cywilnych, cierpiących niedostatek. Członkowie Stowarzyszenia zgrupowani byli w sekcjach: kulturalno-oświatowej, społecznej, opieki nad kościołem i grobami poległych oraz sekcji sportowej. Stowarzyszenie organizowało różnorodne imprezy⁹.

Opieką społeczną w mieście zajmowała się także i Rada Miejska. Z zachowanych protokołów posiedzeń Rady Miejskiej wynika, że sprawy te stawiano na porządku dziennym prawie każdego zebrania. Udzielano pomocy finansowej tym mieszkańcom, którzy na skutek bezrobocia pozostali bez środków do życia. W czasie zimy 1929-1930 Zarząd Miasta finansował funkcjonującą przez cztery miesiące kuchnię, wydającą 300 obiadów dziennie, subsydiowano też działające w Ostrowi żydowskie Towarzystwo Dobroczynne „Lineas Hacedeks”, które prowadziło dożywianie najbardziej potrzebujących wyznawców mojżeszowych.

W kwietniu 1930 r. z braku kredytów nastąpiło zamknięcie kuchni. Wówczas postanowiono udzielać pomocy najbardziej potrzebującym w postaci artykułów żywnościowych, na zasadzie przydzielanych im tzw. kart zakupu. Polecono Komisji Społecznej, opiekunom społecznym i Zarządowi Miasta ustalenie norm żywnościowych. Ciężka sytuacja Kasy Miejskiej zmusiła Zarząd do podjęcia decyzji o przerwaniu w ogóle z dniem 1 czerwca (do jesieni tegoż roku) wydawania zapomóg biednej ludności. W dniu 18 czerwca 1931 r. zostało wprowadzone dalsze ograniczenie pomocy osobom pobierającym zasiłki z Magistratu. Uznano, że w okresie letnim istnieje możliwość zarobkowania poprzez zbieranie jagód.

Na posiedzeniach Zarządu Miasta rozpatrywano również podania mieszkańców miasta o skierowanie do przytułku, szpitala, a także o wniesienie opłaty za czynsz mieszkaniowy i elektryczność; za naukę w szkołach miejskich i na studiach. Zarząd Miasta zobowiązany był także do pokrywania kosztów pobytu i leczenia osób umyślowo chorych w zakładzie w Choroszczu. W mieście istniało i schronisko dla sierot. Ogólna wysokość subwencji dla instytucji społeczno-opiekuńczych wynosiła 9.500 zł.

Opieka lekarska dla niezamożnych chorych zorganizowana była w przychodni przeciwgruźliczej i przeciwjagliczej oraz w będącej w stadium organizacji przychodni przeciwwenerycznej. Zarząd Miasta zatrudniał lekarza miejskiego. Koszty leczenia ubogich chorych wynosiły w 1930 r. 20.000 zł. W mieście istniał również szpital powiatowy, w którym znajdowały się dwa oddziały: zakaźny i chorób wewnętrznych. Ogólna suma na zdrowie publiczne, wydatkowana z kasy miejskiej, wynosiła w 1930 roku 9.378 zł¹⁰. W miesiącach wakacyjnych organizowano wypoczynkowe kolonie letnie dla 50 dzieci.

Władze miasta nie musiały nasilać walki z żebractwem, alkoholizmem i nierządem, gdyż tego typu zjawiska w mieście masowo nie występowały. Najbardziej potrzebującą ludnością zajmowali się opiekunowie społeczni, nie zawsze jednak godni zaufania. Wśród nich znajdowali się i tacy, którzy pobierali opłaty za wydawanie opinii o stanie majątkowym bezrobotnego. Większość z nich pełniła swe obowiązki bezinteresownie i z wielkim oddaniem.

⁹ „Szkoła Podchorążych Piechoty”, Rok 1935, s. 121

¹⁰ Materiały Jana Zakrzewskiego. Ankieta o stanie miasta, s. 145

Działalność opiekuńcza prowadzona była również w ostrowskich szkołach. W zachowanej kronice Szkoły Podstawowej nr 1 od 1926 r. odnajdujemy wzmianki o dożywianiu dzieci: „Bardzo się wzmogło dożywianie dzieci, liczba dożywianych wzrosła do 370. Dodatni wpływ dożywiania jest widoczny, zwiększyła się bowiem frekwencja dzienna, a natomiast zmniejszyła się liczba zasłabnięć wśród dziatwy”. Dzieci objęte tą akcją otrzymywały podczas dużej przerwy 1,5 szklanki białej kawy oraz porcję chleba: płaciły tylko 30 groszy ¹¹.

Mieszkańcy miasta brali czynny udział w różnych uroczystościach urządzanych przez stowarzyszenie istniejące w Ostrowi. Z lektury lokalnej prasy wynika, iż najwięcej imprez publicznych przeżyło miasto w latach dwudziestych. Udział w nich oprócz władz miejskich brała także młodzież szkolna, wojsko, straż ogniowa. Niemal wszystkie uroczystości były z udziałem miejscowych księży.

Przykładowo wymienić można obchody 3 Maja w 1926 r. Kilka dni wcześniej mieszkańcy miasta, w tym i Żydzi, uporządkowali obejścia wokół swoich posesji. W przeddzień święta odbywał się uroczysty capstrzyk. Rankiem, już w dniu 3 maja, mieszkańców miasta budziła pieśń „Kiedy ranne wstają zorze”, odegrana przez sygnalistów Straży Ogniowej. Następnie wszystkie organizacje, stowarzyszenia, młodzież szkolna, mieszkańcy miasta udawali się do miejscowego kościoła na uroczyste nabożeństwo, stąd zaś na rynek, gdzie wygłaszano przemówienia. Potem odbywała się defilada, a uroczystości kończyła majówka w lesie, podczas której odgrywano przedstawienia amatorskie.

W dniu 2 sierpnia 1923 r. odbyła się doniosła uroczystość poświęcenia fundamentów pod gmach wymarzonego gimnazjum. Na tę uroczystość przybył m.in. wojewoda białostocki, oficerowie i żołnierze stacjonujących w Ostrowi wojsk, duchowieństwo z bliższych i dalszych okolic, przedstawiciele miejscowych władz państwowych i instytucji społecznych, członkowie Sejmiku i Rad Gminnych, wójtowie gmin, osoby interesujące się rozwojem szkolnictwa oraz młodzież szkolna. Po nabożeństwie wyruszył pochód na plac budowy, gdzie nastąpiły przemówienia i odczytany został akt erekcyjny. Po złożeniu podpisów pod aktem zostały poświęcone fundamenty przez ks. prałata Koszutkowskiego, a ceremoniał wmurowania aktu w cokół gimnazjum rozpoczął wojewoda białostocki.

W uznaniu zasług zmarłego w Warszawie w dniu 17 września 1929 r. i tam pochowanego znanego działacza Narodowej Demokracji Jana Harusewicza, 15 lutego 1930 r. została zorganizowana w gmachu Straży Pożarnej uroczysta żałobna akademія, na której wygłosili przemówienia Ludwik Mieczkowski i Jan Zakrzewski ¹².

W 1934 r. Ostrow Mazowiecka obchodziła 500-ną rocznicę uzyskania praw miejskich. Wielkie zasługi w propagowaniu historii miasta położył Jan Zakrzewski. Począwszy od 1929 r. wygłosił on wiele pogadek związanych z dziejami miasta, które dla lepszego zobrazowania ilustrował wykonanymi osobiście odpowiednimi wykresami i szkicami. Pogadanki miały miejsce głównie w gmachu Straży Pożarnej oraz w sali Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Uroczystości z okazji 500-lecia Ostrowi odbyły się w dniu 25 marca 1934 r. Ze względu na trudności finansowe miasta oprawa tego święta była bardzo skromna. Uroczyste nabożeństwa odprawiono w ostrowskim kościele oraz w miejscowej synagodze i żydowskich domach modlitwy. Po nich odbył się pochód ze sztandarami wszystkich lokalnych organizacji, cechów, stowarzyszeń, związków i szkół na plac przed

¹¹ Kronika Szkoły Powszechnej nr 1 im T. Kościuszki.

¹² Jan Harusewicz. *Lekarz i polityk*. Warszawa 1935 r.

Ratuszem, gdzie okolicznościowe przemówienie wygłosił ówczesny burmistrz miasta Jan Hornung¹³.

Rada Miejska, borykająca się z trudnościami finansowymi, przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego nie zaniechała starań o poprawienie wyglądu estetycznego miasta. Energiczne działania władz doprowadziło do znacznej poprawy stanu nawierzchni ulic, wybrukowanie terenu miejscowego targowiska oraz wzniesienie licznych budynków, w których znalazły siedzibę instytucje użyteczności publicznej.

Sumując zagadnienia dotyczące życia społecznego i codziennego mieszkańców Ostrowi Mazowieckiej można stwierdzić, iż obfitowało ono w wiele dość różnorodnych wydarzeń. Po odzyskaniu niepodległości inspirowały je głównie stowarzyszenia i organizacje społeczne. W okresie dwudziestolecia międzywojennego dostrzegano w Ostrowi Mazowieckiej potrzeby miejscowego społeczeństwa, a szczególnie biedoty. Jej to właśnie starano się przyjść z największą, niestety nie zawsze skuteczną, pomocą. Prym wiodł w tym względzie Zarząd Miasta i z jego to kasy subsydiowano Towarzystwa Dobroczynne oraz szkolnictwo.

Życie kulturalne i towarzyskie przejawiało się w mieście w różnych formach. Do najbardziej popularnych należały spotkania towarzyskie, bale, rauty, majówki. Brała w nich udział przede wszystkim grupa ludzi stanowiąca elitę w mieście. Oni to właśnie inspirowali owe formy życia kulturalnego, przedstawiciele inteligencji i bogatego drobnomieszczanstwa stanowili głównie publiczność podczas wystawiania sztuk teatralnych, biedocie miejskiej pozostawała rola biernych obserwatorów uroczystych obchodów świąt państwowych, kościelnych i lokalnych.

¹³ Adam Zakrzewski. *Wiadomości rodzinne, cz. I*, Warszawa 1974 (maszynopis)

¹⁴ Zofia Mirkowicz, „Ostrów Mazowiecka w okresie międzywojennym 1918-1939”, Tow. Miłośników Ziemi Ostrowskiej, MOBN-Stacja w Ostrołęce, Ostrołęka 1988.